

HIZKUNTZ SEXISMOA ETA EUSKARA

AGURTZANE JUANENA

EMAKUNDEk 1990eko otsailaren 19an antolatutako *Hizkuntza eta kultura* mintegian, datozen urteotarako ekintza positibozko neurriak eztabaidatu eta onartu ziren. Horien artean hizkuntzaren sexismoa aipatzen zen, komunikazio bat gaztelaniaz eta beste bat, laburragoa, euskaraz, irakurri zirelarik. Bigarren honetan lehenengoaren baieztapen oker bati erantzuten zitzaion, alegia, euskarak, genero gramatikalik ez duenez, ez duela sortzen sexismo-arazorik. (Hizkuntz sexismoari buruzko ikerketak 70eko hamarkadan hasi ziren sistematikoki garatzen, eta Ipar Europako hizkuntzak eta saxoniarrak ikertu dira batipat, hizkuntza erromanikoetan lan gutxiago egin delarik. Ikerketetan hizkuntza konkretu bat aztertzen denez, ez dago oraingoz azterketa konparatibo sakonik, alabaina, badirudi elementu sexista asko amankomunak direla

hizkuntza gehienetan. Gramatikari dagozkionak hartzen dira lexikoari dagozkionak baino larriagozat eta berauek eragin dute *hizkuntz injinerutza* deituriko ahalegina).

Komunikazioaren egileak, Begoña Muruagak, ingelesetik —gaztelania medio— itzuli beharrak ekarri duen fenomeno berria komentatzen zuen: “idazkarisa”, “idazlesa”, “aktorea” bezalako hitzak hasi dira sortzen are kezkaigarriago diren *leg-egizon* gisakoen ondoan. Hizkuntz sexismoaz ihardun dutenek generogramatikaren arriskua azpimarratu dute batipat: horrelako hitzak erabiliz gero, eta diskriminazioa saihestu nahi baldin bada, biak errepikatzea eskatzen da: aktore-aktoriesak, alkate-alkatesak, eta abar.

Gauza da euskarak ez duela berez horrelako bereizketarik eskatzen, zenbait kasu konkretutan ezik. Eta larriago dena, kasu konkretu horietan, erdararen eraginez orain ere, galtzen hasi da euskal hiztunak errekonozitu ohi duen parekidetasuna: seme-alabak, osaba-izebak eta antzeko hitz elkartuak *elkartasuna* hasi dira galtzen. Proposamena, beraz, *idazkarisa* bezalako terminoak ez ugaltzea zen alde batetik, eta, bestetik, normalizatuta daudela segurtatzen den kasuetan, maskulinoa eta femeninoa erabiltzea. *Gizon* delakoari buruz, zentzu generikoa duenetan eta beste hizkuntzetako arau-proposamenei jarraikiz, *gizaki* edo baliokideren bat erabiltzea.

Azkenik, hitanoaren erabilpen desegokia salatzen zuen B. Muruagak. Izan ere, Instituzioak berak hasiak bait dira mezu propagandistikoak hikaz igortzen, aintzakotzat hartu gabe “musika gustatzen zaik”, “aukera ezak hire kirola” eta antzerakoeekin mutilei zuzentzen zaizkiela eta ez neskei. Bi aukera daude honelako kasuetan egilearen ustez, hau da, hitanoa baztertzea edo maskulinoa eta femeninoa erabiltzea: *zaik/zain, ezak/ezan...*

Nik, lerro hauetatik, proposamen horiekiko adostasuna adierazteaz gain, komentario batzuk gaineratuko ditut hizkuntz sexismoaz eta euskal lexikoaren zenbait aspektuz. Lehenengorako A. García Meseguer-en obra¹ hartuko dut oinarritzat. Bigarreneko gaur egungo hiztegiez baliatuko naiz, guztien itur-

burua den Azkueren hiztegia ahaztu gabe. Ondorioa aurreratuz, garbi dago euskarari dagokionez ere badugula zer esanik.

HIZKUNTZA, KOMUNIKAZIO-TRESNA BAINO GEHIAGO

Hizkuntz funtzioak aztertu dituztenen esanetan, dudarik ez dago, hizkuntzak, komunikazio-tresna izateaz gain, beste zeregin garrantzitsuak ere betetzen dituela, hala nola, garaiko eta aurreko kulturen adierazpide izatea, errealitatea taxutzea, eta abar. Hizkuntza bakoitza munduaren oinarritzko kontzeptzio batean eraikita dago, kultur moldeak belaunaldi batetik bestera transmititzen dituelarik. Labur esanda, hizkuntzaren beharra daukagu pentsatu ahal izateko, eta, honez gainera, hizkuntzak berak gure pentsamoldea baldintzatzen du.

Gaur egun onartzen denez, eta A. García Meseguer aipatuz:

“Erabiltzen dugun mintzairaren egiturak nolabaiteko eragina du gudan, eraginaren kuantifikazio eta argitzapena linguista eta psikologo lan-arazoa delarik.”²

Hizkuntzak gure errealitate-ikuskerara markatzen du, beste arloetan bezala, sexismoan ere. Marka hau mekanismo bikoi-tzez zertzen da:

- Hizkuntzaren lexikoaren bidez: hitz batzuen existentzia eta berauen esanahia eta beste batzuen existentziarik eza, hau da, zenbait kontzepturen hutsune lexikoaz; arlo semantiko baten aberastasun edo txirotasunaz; hitzen balio elkarkorraz, eta abar.
- Hizkuntzaren egituraren bidez: gure pentsamoldea erreferentzi eskema konkretuetan ematen da, ezinbestez.

GIZONEI ETA EMAKUMEEI DAGOZKIEN ARKETIPOAK

Sexismoari dagokionez, bada, kulturak, maskulinoaren eta femeninoaren eredu edo arketipoak transmititu dizkigu. Kultura bakoitzean, emakumezkoari buruzko ideia, ohitura eta sineskera-sorta bat dago eta bestelako bat gizonezkoari buruzkoa. Sorta hauek hizkuntzan isladatzen dira, konkretu agoki lexikoan, hiztegi-kontsulta arin batek laster frogatzen duen bezala.

A. García Meseguer-ek *Diccionario de la Real Academia Española*-n oinarrituz, gaztelaniaren araketa egin du. Ongi azaltzen duenez, hiztegia emakumeekiko diskriminazioa suposatzen duten hitzez josita dago. Euskararen arloan ez dugu, nik dakidanez bederen, antzeko ikerketarik. Hala ere, euskal lexikografiaren eremuan ezinbesteko erreferentzia den R.M. Azkueren hiztegia hartuz gero, Retanarekin batera osatua gaurdaino, zenbait gauza aipagarri aurkituko dugu.

Hasteko, “eme”k “hembra” esan nahi du, eta baita ere “suave, blando, manso”. Kasualitatetzat hartu nahi bada ere, berben balio elkarkorra gogora liteke. Bestalde, “andra” eta “ema/e”tik konotazio sexual nabarmeneko hitzak eratortzen dira:

«*andraketa*: 1º (B, G), fornicación, fornication. - 2º (B-el), juego de niñas, simulando de señoras: “jeu de petites filles ‘a la dame’»

«*andraketari* (B, G), *andrakoi* (Har.), rufián: “ruffian, souteneur, homme infâme qui vit du trafic des prostituées”»

«*andramin*: 1º (Bc), mal venéreo, mal vénérien. - 2º (B-oñ), pasión inmoderada a mujeres, passion inmodérée pour les femmes.”»

«*andratari*: (B), buscando la fornicación, qui recherche la fornication.”»

«*andre*: 1º (AN, BN, G, L), señora, dame. - 2º (Sc), concubina, femme entretenue. (...)»

«*emagaldu*: ramera, prostituée (Duv) (...)»

«*emakoitasun*: fornicación, fornication. (...)»

«*emalegeak*: menstruas, menstrues. (S.P.)»

“Andrè”ren kasuan, “concupina” da bigarren itzulpena, eta “emakume”rena, honako hau lehen adibidea: “emakume-lazo (L-ain, R): mujer desvergonzada, floja: gourgandine, femme folâtre, dévergondée”. *Retana* hiztegian, “ema” hitz-erroa, “eme”ren aldagaia zenbait hitz eratorrietan, honelaxe aurkezten da:

«*ema* mujer. Según Duvoisin no se usa más que en el mal sentido. Ema tzar bat (...)»

Arrazoa ez bide da, haatik, beste hizkuntzetan legez, pro s-titutak izendatzeko hitz-eskasia. R.M. Azkueren hiztegian bertan “neskatilla”k “muchacha de mala conducta, jeune fille de mauvaise conduite” esan nahi du bere bigarren adieran; beste tokietan “neska” delarik hitz itsusia, eta “neskatilla”, ordea, hobetsia.

Guzti honekin azpimarratu nahi dut femeninoaren arlo semantikoan adiera sexualeso esaera ugari aurkitzen dela, eta baita ere, zenbait kasutan, konotazio negatiboak. Maskulinoarenean, aldiz, ez da honela gertatzen. Egia da “emakoi”ren ondoan “gizakoi” existitzen dela eta zenbait hitz gutxiespenez kargatuta dagoela; baina, gainerantzean, “giza”tik guztiz balio semantiko ezberdin eta esanguratsua duen hitz-sorta hau dator:

«*giza*: (c), radical significando “hombre”, radical signifiant “homme”. Giza edo emaiduri, imagen de hombre o de mujer, image d’homme ou de femme (Duv. Deut. IV-16)»

«*gizabide*: 1° (AN, B, Gc), conducta, modo de comportarse: conduite, façon de se comporter. Gizabidean ibili, portarse bien, se bien comporter. - 2° (B, G), humanitarismo, humanitarisme. - 3° (G) caballerosidad: noblesse, générosité digne d’un chevalier (...)»

«*gizagente* 1° (BN-s, R), humanidad, humanité. - 2° (R), hombridad, calidad de hombre: virilité, qualité d’homme.»

«*gizalar* 1° (B-g-ts), peonada, trabajo que puede hacer un hombre: journal, travail d’un ouvrier pendant un jour (...). - 2° (Gc, R), trabajo rudo, propio de hombres: travail dur, propre aux hommes.»

«*gizaldi*: 1º (Bc, Gc, L, Duv. Gen. XVI-9), generación, génération (...)»

«*gizalege*: (AN, Bc, G), conducta, conduite (...)»

«*gizarte* 1º (AN, Bc, BN-baig, G), sociedad, lit.: entre hombres: société, lit.: entre hommes. - 2º (G-and), urbanidad, comportamiento: urbanité, savoir vivre (...)»

«*gizatarzun*: (BN, R, S), *gizatasun* (AN, B, BN, G, L): 1º humanidad, humanité (...)»

«*gizatiar*: humano, amigo de los hombres, filántropo: humain, ami des hommes, philanthrope. (Duv.ms)»

Beste hainbeste gertatzen da “gizon”ekin: *gizongende*, *gizongisa*, *gizonki*, *gizonlege*, *gizontasun*, *gizontsu*, *gizonzale*.. Seinala daiteke, bestalde, “gizon” hitzaren ondoan “emakume”rean agertzen ez diren adjektiboak ageri direla: *gizon asea*, *atsegiña*, *gertua*, *gaztea*, *gizongiarrea*, *gibela*, *iresia*, *sua*...

“Gizalege” eta “emalege”ren arteko konparazioa aski esanguratsua izaki, ondoko iruzkina eransten da:

“Esta palabra indica conducta buena o mala; pero de ordinario se entiende que es buena. Ce mot indique une conduite bonne ou mauvaise; mais d’ordinaire on entend la bonne. Gizalegean erraiten diat (BN), te digo cono hombre, je te le dis en homme.”

Eta “gizon”en kasuan: “gizon: 1º (c,...) hombre, homme. (De giza+on?) (...)”. Aldera bedi “neska”, “neskatila”, “andre” edo “ema”ri buruzko zalantzekin.

“Andraketa”k ere ematen du zer pentsaturik. Aurreneko adiera gizonentzat bakarrik egin izanik, bere baliokidea badu itxuraz, edukina ordea ez. “Gizaketa” ez da Azkuerenean ageri, baina bai *Retana*-n, “política” esan nahi du. “Gizonketa”, Azkueren hiztegian, “multitud de hombres, multitude d’hommes. (Duv.ms.)”.

Eztabaida daiteke, noski, noraino den guzti hau herri-hizkeraren islada zuzena eta noraino hiztegiileen aportazioa. Iturri literarioak ere erabili direnez, ahozko eta idatzizko hizkerak bereiz zitezkeen, beste aldetik. Nik, hemendik, hiztegien miaketa baino ez dut egiten.

BEGIRADA BAT EGUNGO HIZTEGIEI

Psikolinguistikaren interesgunetako bat fenomeno automatiko edo inkontzienteen ikerketa da eta, honekin batera, adierazia edo esanahiarena. Azkenari dagokionez, hizkuntz testuinguru bat dago, hitz bakoitzaren esangura doitzen duena eta, honez gainera, faktore kultural eta sozialetatik eratorritako hizkuntzaz kanpoko beste testuinguru bat. Testuinguru bien produktua, ideia-elkarketak, funtsezko papera jokatzen du hitzen ulerpenean, haren efektuak luzaz mantentzen direlarik. Emakumezkoaren kasuan, gaztelaniaz, erlazio sistematikoak ezartzen dira sexuarekin, etxeko lanetarako prestutasunarekin, haurrekin... Euskaraz ere gaurko hiztegiei begiratzea iradokorra da:

«*eme*: 1. animalien artean kumeak egin ahal dituen 'txakurremak lau kume egin dizkigu.' Urrixa 2. zerbait leuna, ezta 'haize leuna'» [*ematasun*, *emakumetasun* hitzak falta dira]

«*gizontasun* 1. sexu maskulinoaren ezaugarria 2. jatorriasunez jokatzen duenaren izaera.»

Euskararako hiztegia

«*ematasun*: leuntasun [ant.] zakartasun, laztasun.»

«*gizontasun* 1. artasun, maskulinitasun 2. prestutasun, zintzotasun, leialtasun, gizatasun.» [antonimoa falta da]

Sinonimoen hiztegia, antonimoduna

«*eme*: hembra 2. suave, blando, manso; -eme: animal hembra, vide otseme, txakurreme, lehoieme...»

«*ematasun*: dulzura, suavidad 2.femineidad.»

«*gizontasun*: hombría.»

«*gizongisa*: honradamente, como hombre.»

«*gizonki*: virilmente, dignamente, como hombre.»

Hiztegia bi mila

Lehenengo gogoeta, “emakumetasun” ez dela hiztegietan aurkitzen. (Ibon Sarasolaren *Hauta-lanerako Euskal Hiztegian* ezik). UZEIko filosofi hiztegian “ematasun” azaltzen da “gizontasun”en ordezeko bezala, baina ez dut uste onargarria denik. “Ema” ez dagokio giza espezieari, soilik. “Gizon”, ordea, bai. Gaztelaniaz, gogor kritikatu da “varón”, “hembra” hitzak parekatzeko joera.

Bigarrena, “gizontasun” hiztegi guztietan balio positiboan adierazle izanik, “ematasun”ekin, berriz, ez gara leuntasun eta eztitasunetik ateratzen. Ikus “keriak” ere:

«*emakeria*: biguinkeria.» [antonimoa falta da]
 «*gizonkeria*: arkeria, potrokeria [ant.] gizontasun”

Hiztegia bi mila

«*andrakeria* manera afectada, delicadeza excesiva, melindre.»

Diccionario General y Técnico

Alderatuz gero, tratu desberdina nabari da definizioetan. *Sinonimoen Hiztegia*-n, “emakeriaren” antonimoa ez agertzeaz gainera, “gizonkeria” ez da esplikatzen, ez da edukiz betetzen. *Hiztegia bi mila*-n, simetria egon daiteke bigarren adieran (nahiz berdin erredaktatu ez), baina lehenengoaren parekoa falta da. *Diccionario General y Técnico*-n, azkenik, “andrakeria”ren ordezkoa ez da ageri.

A. García Meseguer-ek azaldu du nola gizonezkoaren propietate hartu diren kualitate eta jarrera asko (“caballerosidad”, “hombria de bien”; “gizontasun”, euskaraz) ezin zaizkion emakumezkoari aplikatu. Beste hitz batzuk, formaz berdinak izan arren, esanahi desberdina hartzen dute maskulinoari eta femeninoari lotzen zaizkienean. “Itxurazko bikoitzak” deritze autoreak. R.A. Azkueren hiztegian, komentatu dugun “andraketa” eta “gizonketa”z gain, ondoko adibidea aurkitzen da:

«*emagin*: (AN-b-oy, B-ond, BNc, G-gab. Lc, R, Sc), *emagintsa* (BN-am), partera, sage-femme (...)»

«*gizagin*: (Bc), mujer que cuida bien al marido, femme qui soigne bien son mari. ‘Gizagiña esaten jake emakuma maratz, burutsu, etse-andra, senarra edo gizona ondo artuten dabenai’ (...).»

Egungo hiztegieta itzuliz:

«*gizakoi*: filántropo; coqueta, aficionada a hombres.»

«*emabakar*: monógamo»

«*gizabakar*: individual, individuo.»

Diccionario General y Técnico breve

Badirudi gizatasunaren ordezkari nagusiak gizonak — gizonetzkoak, ez gizon-emakumeak— direla. Auzoko hizkuntzetan bezala. Eta hemen dago beste arazo bat: “gizonak” terminoaren barruan gizadi osoa sartzea zilegi al da?

GIZON, EMAKUME, GIZAKI... GIZON-EMAKUMEAK

Aurrekoari erantzunez, aski zabaldu da azken urteotan “hombres” eta hitz honen baliokideei buruzko kritika. Genero gramatikalarekin gertatzen den moduan, maskulinoaren anbigualtasunak —espezifiko eta generikoa, gizonetzkoa eta pertsona adierazten duenak— emakumezkoaren ezkutapen eta bazterkeria dakar berarekin.

Konturatu ere egin gabe, ohituraz, parte osotasunarekin identifikatzen da, gizonetzkoa pertsonarekin. Femeninoa edo emakumezkoa, aldiz, maskulinoa ez dena bilakatzen da gaztelera-hiztunentzat, parekoa ez den zerbait, arauaren salbuespena. Gaztelaniaz, “hombre” delakoak balio bikoitza du:

“*hombre*: (del lat. homo, -inis) m. Ser animado racional. Bajo esta acepción se comprende todo el género humano. 2. Varón, criatura racional del sexo masculino. 3. El que ha llegado a la edad viril o adulta (...).”

Diccionario de la Real Academia Española

Partea osotasunarekin identifikatzearen gehiegikeriaz aparte, balio bikoiztasunak “jauzi semantikoak” permititzen ditu: generikotik espezifikora eta espezifikotik generikora igarotzen da inork abisatu gabe. Anbibalentzia honek, batzuetan, sexismoaren ezkutapena dakar. Ohitu egin gara, esaterako, “sufragio universal” entzuten errealitatean populazioaren erdia esku-bide horretaz gabeturik zegoen kasuetan ere. “Un hombre, un voto” esaerak, esanahi desberdina du, zirkunstantzien arabera. Egunero, A. García Meseguer-ek komentatzen duenez, etengabeki ematen da nahastea:

“Cuando el hombre inventó la rueda, Hombres sólo, El hombre de la calle, Trajes de hombre, Paz a los hombres de buena voluntad, Lavabo de hombres, Los hombres son iguales ante la ley, Colonia para hombres...”³

Emakumearen ikuspuntutik hartuta, “hombre” delakoa, kasu batzuetan nere antonimoa da eta bestetan, neu ere hartzen nauen kontzeptua. Ez da eroso sentitzeko modukoa. Dena den, subjektibotasunak aparte, lehen aipatu arrazoiengatik, berez daraman abusuagatik eta egoera sexisten ezkutapenerako ematen duen erraztasunagatik, ez da onargarria. Feminismoak behintzat ez du onartzen. Eta feminista deklaratzeko ez den beste zenbaitek ere ez. José Ferrater Mora, filosofi munduan jakitun errekonozitua denak, honela dio:

“Siguiendo una discutible tradición, seguiré, en este capítulo, empleando ‘hombre’ para designar al ser humano o, mejor dicho, a los seres humanos, hembras y varones. En muchos otros textos míos, he empleado consistentemente los vocablos ‘ser humano’ y ‘seres humanos’ y estaría dispuesto a usar los términos propuestos por Jesús Mosterín, ‘humán’ y ‘humanes’, respectivamente, a poco que otros autores siguieran por este camino.”⁴

Ikus, azkenik, zer esaten duen aspektu honi buruz *Instituto de la mujer* erakunde espainiarrak argitaratutako *Propuestas para evitar el sexismo en el lenguaje* liburuskan:

“A.1. Tradicionalmente se han utilizado las palabras ‘hombre’ y ‘hombres’ con un sentido universal, ocultando o desdibujando la presencia, las aportaciones y el protagonismo de las mujeres. Se propone la sustitución de ‘hombre’ y ‘hombres’ en estos casos por ‘persona’ o ‘personas’, ‘ser humano’ o ‘seres humanos’, ‘humanidad’, ‘hombres y mujeres’ o ‘mujeres y hombres’, sin dar preferencia en el orden al masculino o femenino.”⁵

Euskarara pasatuz, antzeko zerbait gertatzen zaigu. “Gizon” eta “gizaki” erabiltzen diren arren, ez da beti zehaztasunez egiten. Itzulpenen eraginez seguruenik, mimetismoz, sinonimotzat hartu dira “hombre” eta “gizon”. Baina identifikazio hau, gure kasuan, larriagoa da. Alde batetik, “gizon” delakoak ez du hiztegietan “hombre” hitzak duen balioa:

«*gizon* 1. sexu maskulinoa duen izaki arrazoiduna, gizaki arra
2. ikus ‘senar’»

Euskararako hiztegia

«*gizon*: 1. gizonezko, gizakume, gizaseme 2. senar [ant.] 1. emakume, emakumezko»

Sinonimoen hiztegia, antonimoduna

«*gizon*: 1. hombre varón; vide *gizaki* 2. marido»

Hiztegia bi mila

Balio bikoitza duena —hiztegi batzuetan, guztietan ez, “andrakume” bait litzateke antonimoa— “gizakume” da:

«*gizakume*: *gizaki* arra, *gizonezkoa*»

Euskararako hiztegia

«*gizakume*: 1. *gizon*, *gizonezko*, *gizaseme* 2. *gizaki*, *pertsona*, *jendaki*, *lagun* [ant.] 1. *emakume*, *emakumezko*»

Sinonimoen hiztegia

«*gizakume*: 1. hombre, varón 2. persona 3. niño varón»

Hiztegia bi mila

Beste aldetik, herri-euskarak badu hitz jatorra, ondo erro-tua, eta bereizkeria saihesten duena: “gizon-emakumeak” edo “andra-gizonak”. Antzeko hitz elkartuekin bezala, gauza da dagoen dagoenean mantentzea. Azken finean, testuinguruak erabakiko du kasu bakoitzean zein den hitzik egokiena: gizaki, gizon-emakumeak... Nolanahi ere, benetan penagarria litza-teke sexista ez den hizkera, gurea dena gainera, axolagabek-eriaz bertan behera uztea.

EUSKARA, SEXISMO GUTXIENEOA?

Hizkuntz sexismoaren funtsik behinena genero gramatikalen eta pertsonen sexuaren identifikazioa da, García Meseguer-en ustez. Ezaugarri hau kontutan izanik hizkuntzak alderatuz gero, ondorio ezberdinak aurkitzen dira. Zenbait kasutan — euskara, horien artean— ez da genero gramatikalik existitzen. Egilearentzat, euskara eta suomiera, arrazoi honen eta besteen-gatik, sexismo gutxiko hizkuntzak dira.

Generogramatikalarena alde batera utzirik, euskarak badu aditz-formetan, *hika* tratamenduan, sexu-marka bat, pertso-nena bereizten duena. García Meseguer-en iritziz, egoera zuzenetan erabiltzen denez, mintzakidearen sexua ezagutzen dela pentsatu behar da eta ez duela horregatik emakumeen ezkutapenik ekarriko. Kurioso da, ordea, arabieraz hitzegit-ean, aspektu hauxe tratatzen duenean, bestelako erreflexioa egiten duela; alegia, *hi* generikoa pertsonalizatu gabe erabili behar dela zenbaitetan, eta suposatzea dela, hiztunen pentsamoldean nolabaiteko eragina izango duela aditzaren sexualizazioak. Sarreran aipatu dut B. Muruagak egiten duen kritika propaganda instituzionala dela eta (“aukera ezak hire k i rola”), eta kantutegi abertzalean ere bada exenplurik (“kanta zak euskalduna, kanta zak hire herria”, “Euskalherria diagu zai”...).

Munduko hizkuntzarik mintzatuenen ikerketa konparatiboa proposatzen du García Meseguer-ek, ondoko faktoreak har-turik sexu-zamaren kuantifikatzailetzat:

- Genero gramatikalaren eta sexuen arteko erlazioa.
- Maskulinoaren erabilpena genero komunaren balioaz.
- Aditzaren eta izenordeen sexualizazioa.
- Erro maskulinotik hitz komunak

Azaleko konparaziotik ondorioztatzen denez, gaztelania da sexistena, eta suomiera eta euskara denetan sexismo gutxi-ienekoak. Autore honen aburuz, gizarte-sexismoaren eta hizkuntz sexismoaren artean bada loturarik, aipatu hizkuntzak mintzo diren herrien jatorri matriarkala [?] izan daitekeelarik sexismo-ezaren arrazoa.

Euskara eta euskal gizartearen historian sartu gabe, gehiegizko deritzot García Meseguer-en optimismoari. Sexu-zamaren kuantifikatzaileak hartuta —emaitza onak sexu-markarik ez egotetik datoz— honakoa ikusten da:

- Genero gramatikalaren eta sexuen arteko erlazioa: esan bezala, euskarak ez du berez genero gramatikalik. Bizidunen sexu-ezberdintasuna hitz ezberdin eta morfemen bidez adierazten da. Alabaina, salbuespenik bada ere, maileguzko hitzetan agertzen zaigu. Horietako hitz batzuk ondo errotuta daude (maisua-maistra, alkate-alkatesa); beste batzuk, ordea, sortu berriak dira (idazkari-idazkarisa, idazle-idazlesa...). Azken hauetaz ohartzen zuen B. Muruagak: *hobe ez ugaltea*.

- Maskulinoaren erabilpena genero komunaren balioaz: gizon, gizakume, gizaseme... gizaki, pertsona, gizon-emakumeak hitzen ordez.

- Aditzaren eta izenordeen sexualizazioa: izenordeetan, ez; hitanoan, bai.

- Erro maskulinotiko hitz komunak: “giza”tik datozen guztiak: gizaki, gizatasun, gizateria... eta beste zenbait: anaitasun, anaiarte, semetza...

Zirkulu hertsia dirudi: kultura sexistatik mintzaira sexista dator, eta mintzaira sexistak kulturaren sexismoa iraunderaziko du. Nola eten? Uste izatekoa da gizarte-aldaketaren ondorio bezala etorriko dela hizkeraren aldaketa ere, gauza da nola

lagundu garapenari. Honi begira egin dira orain arteko ahalegi-
nak.

Emakumeenganako mesprezu eta ahazturaren kausak hizkuntz automatismoak direnez gero, ondorio nagusi bat azpimarra daiteke: ahozko nahiz idatzizko hizkerari kasu egin beharra. Aurrekoa ikusita, euskaraz ere badugu zeri kontu egin. Daukaguna zaintzen, alde batetik (andra-gizonak, seme-alabak... mantendu; kontuz hitanoarekin!) eta itzulpenak arretaz egiten, bestetik (“langileza” eta antzekorik ez dugu behar).

Egia da genero gramatikalaren faltak gauzak errazten dizkigula syntaxian. Egia, baita ere, euskal semantikan sexismo-arrastorik baldin badago, arlo semantikoari dagozkion aldaketak direla samurrenak. Ez gaitezen, hala ere, optimistegiak izan orain bertatik. Sentsibilitatea gure artean ere beharrezkoa bait da hizkuntz sexismoarekin amaitzeko.

1. GARCIA MESEGUER, A.: *Lenguaje y discriminación sexual*. Montesinos. Barcelona, 1984²
2. GARCIA MESEGUER, A.: Op. cit., 70 or.
3. GARCIA MESEGUER, A.: Op. cit., 156-157 or.
4. FERRATER MORA, José: *El ser y la muerte*. Alianza. Madrid, 1988, 92 or.
5. *Propuestas para evitar el sexismo en el lenguaje*. Instituto de la Mujer. Madrid, 1989, 3 or.